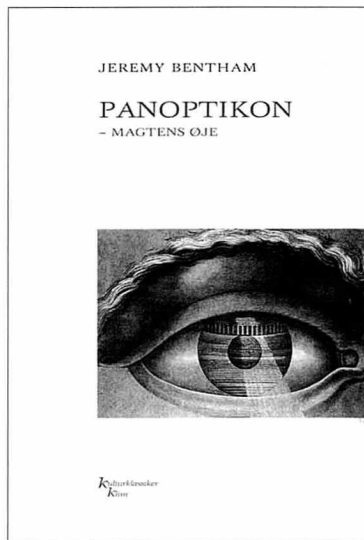

FRA BENTHAM'S PANOPTIKON til nutidens amerikanske fængselsbilleder

TRE ANMELDELSER AF
JOACHIM WRANG

Jeremy Bentham:
Panoptikon
– **Magtens øje,**
oversat af Vagn Lyhne
og Lea Brems.
Forlaget Klim 2011,
159 sider, illustreret, kr. 239,-.

Da jeg midt i 1990'erne skulle skrive en opgave på filosofi-studiet om temaerne krop og blik i Michel Foucaults tre institutionshistorier (om fængslet, galeanstalten og klinikken), afgav jeg på Odense Universitetsbibliotek en bestilling på Jeremy Benthams *Panoptikon* fra 1791. Jeg havde som så mange andre med stor interesse læst Foucaults inspirerende skildring af det panoptiske overvågningsprincip i *Overvågning og straf*, så nu ville jeg gerne studere originalværket selv. Hvad var det, Foucault havde set i denne utopiske plan fra slutningen af oplysningstiden om et fængsel, hvor fængselsinspektøren fra en centralt placeret loge i en cirkelformet bygning ved hjælp af sindrige mekanismer kunne overvåge flere hundrede fanger ad gangen, hvor det var muligt "at se uden selv at blive set", hvor fortidens fysiske afstraffelse eller indespærring i fugtige kældre af lovbrøderen kunne erstattes med et økonomisk givtigt system, der samtidig kunne reformere og resocialisere fangen, et system, der ud over at være anvendeligt inden for fængselsystemet kunne overføres til andre institutioner, hvor mennesker krævede disciplinering og opsyn af en altseende beskuer, dvs. alt fra fabrikker, fattighuse, hospitaler og galehuse til skoler?

Nogle dage senere mødte jeg op for at hente et eksemplar af værket. I stedet for at få bogen udleveret blev jeg ført op til en læsesal, hvor en førsteudgave – angiveligt den eneste tilgængelige på samtlige danske biblioteker – forsigtigt blev løftet ud af et pengeskab, hvorefter jeg fik lov til at studere den ved et bord i nærheden. Om den mere end 200-årige bog var viklet en seddel, der oplyste, at bogen var blevet forsikret for 20.000 kr., skulle der ske noget med den under udlånet fra Det Kongelige Bibliotek. Jeg måtte ikke forlade lokalet med bogen, men en venlig bibliotekar kopierede dog de otte sider, der var givet tilladelse til at kopiere. Det gjorde dog ikke den store forskel, jeg kunne alligevel ikke rigtig læse den gamle skrifttype, bogen var trykt med.

Den lille anekdote blot for at pege på, at det trods det forholdsvise store kendskab til Panoptikon-modellen nok kun er de færreste, der selv har læst Benthams banebrydende værk. Det er der nu mulighed for at råde bod på, da forlaget Klim tidligere i år har udgivet *Panoptikon* i Vagn Lyhne og Lea Brems' fortræffelige oversættelse. Redaktøren har klogelig valgt at oversætte selve hovedteksten og kun et af kapitlerne i de to efterskrifter, som Bentham senere forfattede. Selve værket er interessant på grund af sin overordnede arkitektoniske vision og visionens betoning af blikkets almagt, andre steder noget mere teknisk, ja, rent ud sagt halvkedeligt, og derfor klæder det – foruden de flotte illustrationer – også udgivelsen, at *Panoptikon*s 90 sider er

Autoikon af Jeremy Bentham, der kan ses på University College, London.

flankeret af Vagn Lyhnes sprudlende forord over 36 sider og en oversættelse af et længere interview, 'Magtens øje', fra 1977 med Michel Foucault.

Benthams vision

I forordet 'Spiderman' beskrives Benthams store drøm om selv at opføre og bestyre et Panoptikon-fængsel, hvordan denne drøm nærmest antog form af en besættelse, der aldrig blev forløst. Filosofen og juristen Jeremy Bentham (1748-1832) er mest af alt kendt for sin moralfilosofi (hovedværket her er *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* fra revolutionsåret 1789), der tager udgangspunkt i menneskets stræben efter at tilfredsstille sin lyst og undgå smerte. Dette munder ud i en utilitarisme, en nyttemoral (der dermed kan sættes op over for bl.a. Kants pligtetik), der betragter det gode som det, der skaber mest mulig lykke (hvor lysten er maksimeret, ulysten minimeret), og det gode samfund som det samfund, der skaber den størst mulige lykke for det størst mulige antal mennesker. Set fra dette perspektiv måtte den fysiske afstraffelse af lovbrudere eller deres hensygnen i uhygiejniske fængsler have forekommet at være et kæmpe spild af ressourcer. Gennem over-

vågning og disciplinering kunne de indsatte gøre gavn under fængselsopholdet (=tjene penge til inspektøren) og – angiveligt – resocialiseres til livet efter fængslet. Som Vagn Lyhne formuler det: "Nok slyngede den undertiden kåde Bentham ud, at hans panoptikon var 'en mølle til at male skurke hæderlige', men fængslets organisation ... rettede sig altovervejende mod profitten" (s. 39).

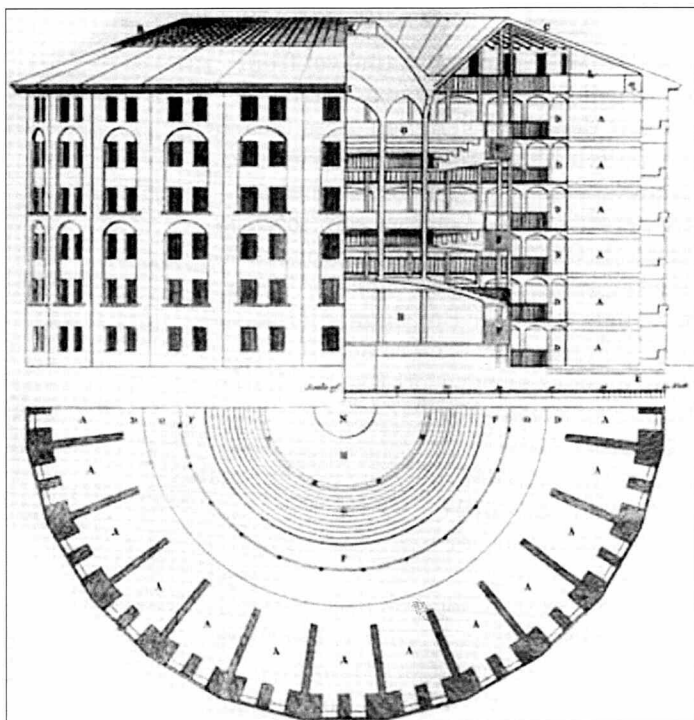
Forordet beskriver Benthams vej frem til denne vision og det forgæves forsøg på at omsætte den til virkelighed. Som treårig studerede den lille Jeremy latin, græsk og grammatik, som syvårig kom han ind på Westminster School i London, som tolvårig gik turen til Oxford University, hvor han i en alder af seksten år blev bachelor i jura. Gennem hele livet var Bentham yderst (vanvittigt) produktiv – mere end 70.000 manuskriptsider er bevaret! Excentrikeren Bentham, der spiste desserten før hovedretten og sov i et telt i sit soveværelse, hvor en sekretær holdt udkig efter spøgelser, forekom dog mere interesseret i skriveprocessen end i at udgive koncentrede værker.

Det var under et besøg hos lillebroderen Samuel i Hviderusland i 1786, at Bentham skrev de 21 breve, der udgør *Panoptikon*. Lillebroderen var leder af fyrst Potemkins fabrikker og skibsværft, og det var i den forbindelse, at Samuel fik ideen til et panoptikon (fra gr. *pan*, al + gr. *optikon*, vedr. synet), der kunne rationalisere driften af disse steder og øge profitten. Storebror Jeremy tog den arkitektoniske ide til sig, idet han overførte den til fængselsområdet. Først fem år senere udkom værket (i et uddrag på fransk og i et privattryk i London). Senere fulgte to store efterskrifter. Jeremy Bentham forsøgte i mange år at realisere drømmen om selv at opføre og drive et panoptikon og blive rig herpå, men det lykkedes aldrig, selv om det netop var i disse årtier, at den store reformbevægelse inden for straffevæsenet fandt sted, og at de første af de moderne fængsler, vi i dag kender, blev opført (mange netop med overvågning og isolation som centrale principper, men aldrig helt så fuldkomment som i Panoptikon). (I Danmark mundede diskussionen i begyndelsen af det 19. århundrede

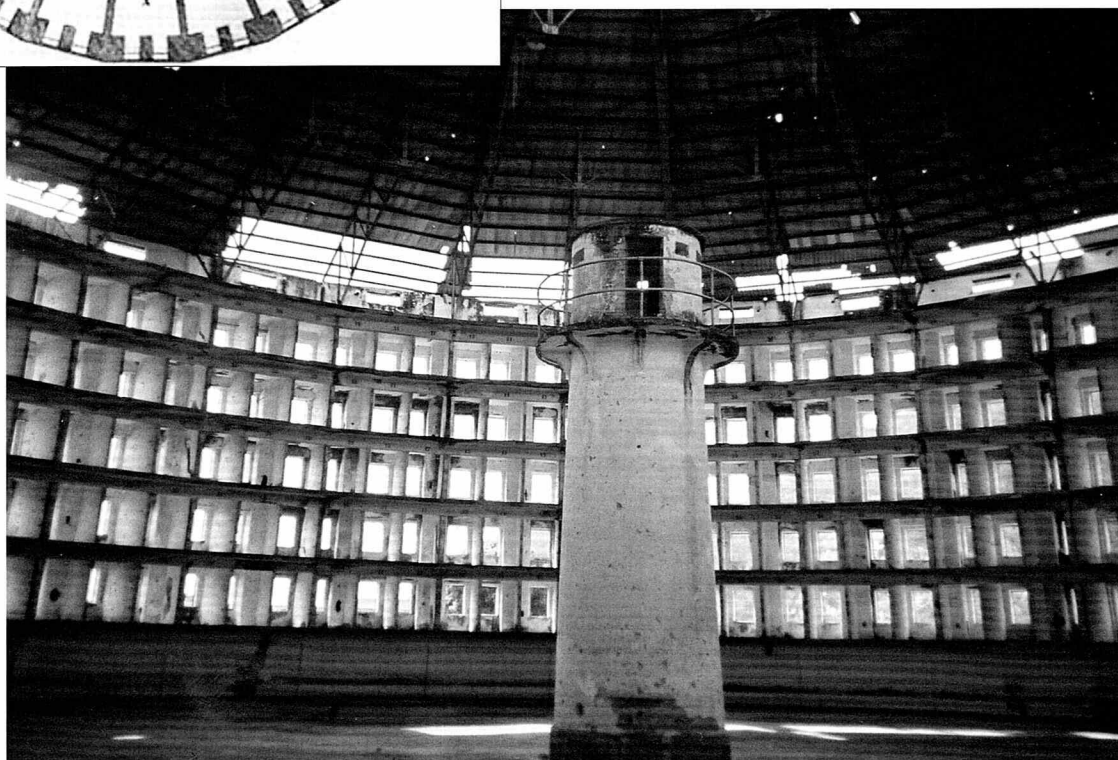
af de forskellige moderne fængselsformer ud i opførelsen af Tugthuset i Horsens i 1853 og Forbedringshuset på Vridsløselille Mark i 1859, hvor især det sidste – ifølge fængslets første overlærer H.V. Kaalund – var at betragte som en disciplinerende, sjælefrelsende institution gennem isola-

tion, et “moralsk hospital, hvis hele ejendommelige indretning er beregnet på, at det isolerede individ kan gøres til genstand for en langt skarpere iagttagelse, en langt kraftigere påvirkning end den, der kan finde sted i de strafanstalter, hvori fællessystemet uundgåeligt medfører, at tilsynet mere rettes på massen end på den enkelte”.)

Efter det oplysende forord er læseren klædt historisk på til selve Benthams tekst i 21 breve (og et kapitel om overvågningslogen fra et af efterskrifterne) om denne store arkitektoniske ide. Panoptikon er idealet om den fuldkomne kontrol- og overvågningsmaskine. Panoptikon er som nævnt en cirkulær cellebygning med en inspektørloge i midten. Fra dette centrale sted foregår overvågningen. Inspektørens loge er indrettet sådan, at der er fri udsigt til alle celler, samtidig med at det på grund af et sindrigt system af jalousier er umuligt at se ind i logen. Fra dette sted kan man se alt uden selv at blive set. Princippet kan overføres til alle institutioner, hvor der kræves opsyn med et vist antal mennesker i ens varetægt,

Tegning over Benthams Panoptikon-fængsel

Fængslet Presidio Modelo på Cuba, et af de fængsler, der er mest inspireret af det panoptiske princip

“uanset om det drejer sig om at straffe de uforbederlige, vogte de sindssyge, forbedre de lastefulde, indespærre de mistænkte, beskæftige de ledige, underholde de forsørgelsestrængende, helbrede de syge, undervise de villige i et hvilket som helst erhverv eller oplære den opvoksede slægt ad undervisningens vej. Kort sagt, uanset om den anvendes i forbindelse med livsvarigt fængsel i stedet for døden eller forbedringshuse eller tvangsarbejdsanstalter eller arbejds- eller fabrikker eller galeanstalter eller hospitaler eller skoler” (s. 49).

Formålet med overvågningslogen i midten er, at personen i cellen konstant skal føle sig overvåget. “Da dette er umuligt, er det næste, man kan ønske, at når personen har grund til at tro sig iagttaget og ikke er i stand til at forvise sig om det modsatte, at han da vil forestille sig, at han bliver det” (s. 50).

En panoptikonbygning i Benthams udformning kan enten rumme 96, 192 eller 288 personer, alt efter om det er på to, fire eller seks etager. Bentham skriver, at “for vogteren er de en *mængde*, men ikke en *masse*, for sig selv er de *ensomme* og *afsondrede* individer” (s. 68). Panoptikonprincippet betyder fra fangens perspektiv, at han er fuldt oplyst og ikke kan komme i kontakt med de indsatte i de tilstødende celler. En hurtig kritik lyder: Bøddelens hånd og offentlighedens tilråb er erstattet af det ulegemlige, lydløse blik. Som Foucault har formuleret fangens situation i Panoptikon: “Han er set, men han ser ikke. Han er objekt for information, aldrig et subjekt i kommunikation”. Det moderne reformfængsel har nu en mere end 200 år gammel historie bag sig, og man må blot konstatere, at dets formål om at resocialisere fanger gennem isolation i cellebygninger, hvor den indsatte ansigt til ansigt med sin syndefulde sjæl angiveligt skulle blive et bedre menneske, aldrig er blevet realiseret. I dag opfylder fængsler snarere det formål at ekskludere mennesker fra samfundet, hvorfor fængslet snarere er at betragte som en social skraldespand, som et parkeringshus for uønskede elementer end som et moralsk hospital.

I *Panoptikons* seks sidste breve beskri-

ver Bentham, hvordan det panoptiske princip kan overføres til tvangsarbejdsanstalter, varetægtsfængsler, manufakturer, galeanstalter, hospitaler og skoler. Dette princip er på mange måder blevet implementeret. For eksempel var mange fabrikker tidligere indrettet på den måde, at opsynsmanden eller ledelsen holdt til hævet i et lokale over fabriksgulvet, hvorfra man gennem en jalusi kunne se, om arbejderne nu også arbejdede hele tiden. Arbejderne kunne derimod ikke se, om de blev overvåget, og måtte derfor antage, at det blev de – hvilket uden tvivl har hjulpet dem med at internalisere den protestantiske arbejdsmoral, de forventedes at besidde, skulle de ikke have den i forvejen. I indretningen af skolelokaler kan man se det samme panoptiske princip anvendt. Læreren kan fra sit kateder se ned over de snorlige rækker af fuldt synlige elever. Var en elev næsvis, kunne man tidligere sætte ham i skammekrogen, placere vedkommende i et hjørne med ansigtet vendt mod væggen. Som elev i skammekrogen er man reduceret til et ansigtsløst, tavst objekt i de andres blik. Til kontrol af læreren var der tidligere mange steder indsat et lille vindue øverst i døren ind til klasselokalet, så inspektøren også kunne holde et vågent øje med læreren under sine runder. I dag er denne fysiske overvågning slet ikke nødvendig, da den i vidt omfang – også på arbejdspladser – er erstattet af kameraovervågning eller overvågning af medarbejdernes computeraktiviteter.

Benthams introduktion af det panoptiske blik rejser mange spørgsmål om menneskesyn og om forholdet mellem blik og krop, men vi må holde her. Skulle nogle af læserne have lyst til at besøge Bentham, kan man stadig få foretræde hos ham. Som ønsket i sit testamente blev han efter sin død dissekeret, skelettet blev sammenføjet og forstærket med ståltråd og beklædt med hør og hamp. Mumificeringen af hovedet faldt mindre heldigt ud, så det blev erstattet af et vellignende vokshoved, der blev anbragt oven på kroppen, før figuren blev iført Benthams klæder og stok. I dag er hans såkaldte ‘auto-ikon’ at skue i et glasskab på University College i London. Han sidder der og bliver set uden selv

at se, reduceret til et kuriøst objekt i sin transparente celle.

Udgivelsen af *Panoptikon* afsluttes med Jean-Pierre Barou og Michelle Perrots interview med Michel Foucault fra 1977 om Benthams værk. Det er på alle måder tankevækkende læsning! Her blot en enkelt godbid fra Foucaults mund:

“Jeg vil sige, at Bentham er fuldstændiggørelsen af Rousseau. Hvilken var i realiteten den rousseauske drøm, som besjælede mange revolutionære? Et transparent samfund, på en gang synligt og aflæseligt i hver af dets dele – hvor der ikke længere var dunkle zoner, zoner reguleret af kongemagtens privilegier eller denne eller hin korporations forrettigheder. Eller som henlå i uorden. Hvor enhver fra det sted, han befandt sig på, kunne se hele samfundet; hvor hjerterne forbandt sig med hinanden, hvor blikkene ikke længere mødte forhindringer, hvor meningerne herskedes, den enes over den andens” (s. 144).

AMERIKANSKE FÆNGSELSBILLEDER

Fra Benthams *Panoptikon* til Devika Sharma, post.doc. ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab ved Københavns Universitet, og hendes stærkt originale og på alle måder eminente *Amerikanske fængselsbilleder – Kunst, kultur og indespærring i samtidens USA* fra i år er der et stort spring. Sharmas fokus er USA, og hun lægger ud med kort at nævne den kendsgerning, at der i dag er 2,3 millioner indsatte i de amerikanske fængsler. For at have noget at sammenligne med betyder dette, at mens der i Danmark i dag er omkring 70 indsatte per 100.000 indbyggere, er dette tal i USA mere end det dobbelte. Denne eksplosion i brugen af fængselsstraf i USA (vi taler om mere end en firdobling af antallet af indsatte siden 1970'erne) har gjort USA til landet med verdens største fængselsrate. Denne masseindespærring er det logiske resultat af fire årtiers nultolerancepolitik over for kriminelle, den *war on drugs*, der har været ført siden 1980'erne, det skæve fokus på sorte amerikaneres kriminalitet og rets-

Devika Sharma:
Amerikanske fængselsbilleder
– Kunst, kultur og indespærring i
samtidens USA.

Tiderne Skifter 2011,
240 sider, 30 flotte illustrationer, kr. 250,-.

litiske udviklinger som brugen af loven *three strikes and you're out*, der har givet livstid til folk, der har stjålet øl i kiosker eller pizza fra folk på gaden. Sharmas fokus er dog ikke sociologisk og heller ikke direkte retspolitisk, men derimod rettet mod forestillinger om fængslet som inspirationskilde i amerikansk kunst. Sharmas bog handler, som titlen antyder, om, “hvordan fængslet forestilles i amerikansk kunst og kultur” og har som ambition at “diskutere de centrale aspekter af samtidens amerikanske fængselskultur, og med fængselskultur mener jeg ikke den kultur, som hersker *inde* i de amerikanske fængsler, men derimod det kulturelle plan, som så at sige afstikker den måde, hvorpå fængslet forestilles” (s. 8). Disse kulturelle mønstre, der bestemmer forestillingerne om fængslet, kalder Sharma så for *fængselsbilleder*. Nærmere bestemt er intentionen med bogen, der er en bearbejdning af en ph.d.-afhandling, at undersøge

“den kulturelle dimension af det amerikanske fængselsvæsen ved på tværstetisk vis at diskutere en række nyere amerikanske værker, hvori fængslet er et fremtrædende

motiv, og hvori forskellige fængselsbilleder derfor kommer til udtryk. Det drejer sig om romaner af Jonathan Lethem, Walter Mosley og Jonathan Franzen; fotografier af Taryn Simon; film af Frank Darabont og Matthew Barney; tegninger af Susan Crile samt skulpturer af Louise Bourgeois” (s. 9).

Fængslet og race, uskyld, undtagelse, umenneskelighed og hjem

Bogen er struktureret i fem kapitler, der hver behandler et overordnet tema – disse er race, uskyld, undtagelse, umenneskelighed og hjem. Sharma har blik for, at eksplosionen i antallet af fængslede i USA de seneste 30-40 år indvarsler et nyt syn på fængslet, “fra den disciplinerende og rehabiliterende fængselsmodel, som Foucault analyserede, til en senmoderne straffepraksis, der har risikostyring, sikkerhed, gengældelse og simpel segregering som sine vigtigste mål” (s. 21). Det sidste, segregeringen, behandles i første kapitel, ‘Farve og forvaring’, der tager udgangspunkt i den kendsgerning, at afroamerikanere er stærkt overrepræsenteret i kriminalitetsstatistikken – blandt unge sorte mænd uden en gymnasieuddannelse har hele 58 procent en plettet straffeattest, og mens sorte amerikanere udgør 13 procent af den amerikanske befolkning, udgør de hen ved halvdelen af fængselsbefolkningen. I kapitlet analyseres bl.a. Jonathan Lethems roman *Ensomhedens fæstning* – i det fængselsbillede, der her ses nærmere på, er fængslet et billede på race eller farve. Bogen handler om den hvide Dylan, der i 1970’erne vokser op i et næsten udelukkende sort kvarter i Brooklyn og oplever, at hans hvide hud er et farvefængsel. Det er dog barndomsvennen, den sorte Mingus, der ender sit liv bag tremmer, og som Dylan til sidst i bogen tilbyder at hjælpe med at flygte. Ifølge Sharma er fængslet hos Lethem et helt centralt billede til forståelse af det amerikanske samfund – der finder ikke noget uskyldigt ‘uden for’ murene, ligesom racismen gennemtrænger hele samfundet. Herefter følger kapitlet

‘Justitsmordets anatomi’, et tema, der er særligt relevant for USA, da et justitsmord jo her kan ende med dødsstraf – 254 indsatte er siden 1989 blevet frifundet på baggrund af nye undersøgelser af genetisk bevismateriale, og hele 138 mennesker fra dødsgangen er siden 1973 blevet frikendt. Sharma analyserer her bl.a. Frank Darabonts to film *The Shawshank Redemption* og *The Green Mile*.

Fængselstilværelsen som undtagelsestilstand

Tredje kapitel, ‘Undtagelsens kroppe’, glimrer ved en stærk og kompleks analyse af billedkunstneren Susan Criles serie af tegninger med titlen *Abu Ghraib: Abuse of Power* (2005-2006). Tegningerne er bearbejdede af de kendte fotografier fra Abu Ghraib-fængslet i Irak, hvor amerikanske fangevogtere på forskellig vis torturerede og ydmygede irakiske krigsfanger, ydmygelser, der kun blev forstærket af at blive fotograferet. To af tegningerne, *Private England Dragging a Prisoner on a Leash* og *Naked, Piled, Hooded Prisoners*, er således bearbejdede af henholdsvis fotogra-

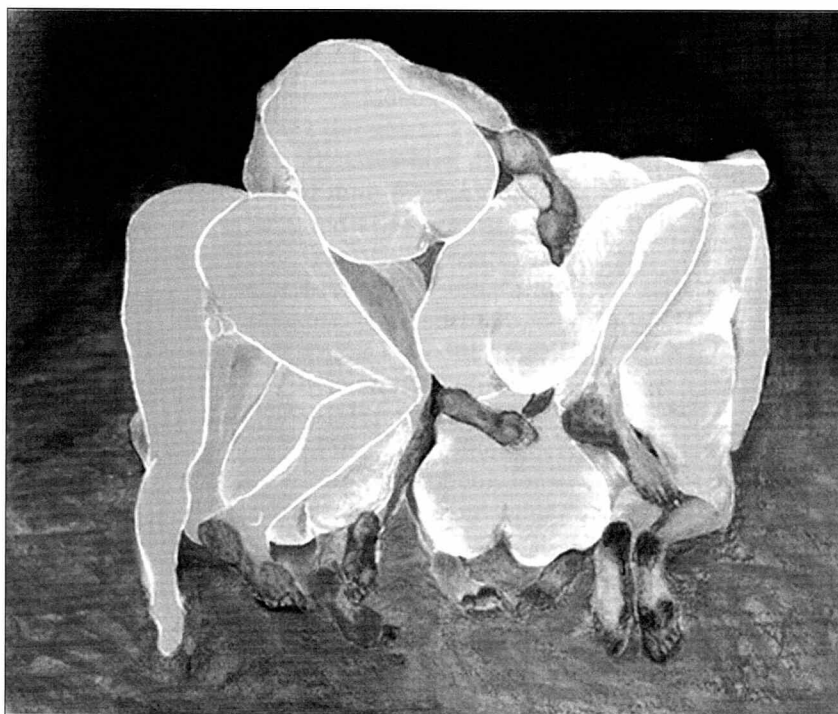

Illustration af Susan Crile: *Arranged: Naked Mound of Flesh*.

fiet, hvor den menige soldat Lynndie England trækker rundt på en fange som et dyr i snor, og fotografiet, hvor en gruppe fanger er lagt nøgne i en stor kødbunke med hætter over hovedet. (Det sidste fik for øvrigt sin egen danske 'karikaturkrise' i august 2011, da Wullfmorgenthaler på bagsiden af Politiken under overskriften 'Bizart øjeblik i Abu Ghraib' fremstillede denne situation. En af de nøgne og ydmygede, hætteklædte personer siger: "Er jeg den eneste, der er lidt liderlig?") Striben fik efterfølgende ud over mange læsere Niels Barfoed til at fare til tastaturet og anklage de to tegnere for menneskeforagt – avisen og tegnerne valgte efterfølgende at fjerne tegningen fra nettet.) Sharma viser overbevisende, hvordan Criles brug af materialer og teknikker som kridt, perspektiv og beskæring forstærker fotografiernes indtryk af dehumaniserende behandling, af at tilværelsen i fængslet er en slags undtagelsestilstand, et straffesystem i sig selv.

Abu Ghraib er et ekstremt eksempel,

men viser, hvordan fængselsbefolkningen straffes med mere end den indespærring, et system idømmer dem. For eksempel døde 27 indsatte mellem 1989 og 1994 i det californiske fængselssystem som følge af personalets magtanvendelse, i flere californiske fængsler afholdes der regulære 'gladiatorampe' mellem repræsentanter fra stridende fangefraktioner, det hele arrangeret af fangevogterne, i de fleste delstater mister en dømt person retten til at stemme, brugen af disciplinære straffe i fængslet som for eksempel isolation påfører indsatte psykiske skader osv.

Kapitlet er ydermere stærkt teoretisk interessant. Vi hører om Susan Sontag, der i sin tolkning af Abu Ghraib-fotografierne peger på, at de – qua at man på billederne både ser ydmygede fanger, men også fængselspersonale, der fremstiller sig selv – er "et vidnesbyrd om, at amerikansk kultur i dag er både voyeuristisk og ekshibitionistisk og desuden har forfinet fornærelsen til at være et allestedsnærværende

Guantanamo-lejren er et eksempel på det moderne fængsels karakter af undtagelsestilstand og lovloshed

kulturelt ritual” (s. 119). Også Slavoj Žižek inddrages. Žižek mener ikke, at vi i dag primært stræber efter at iagttage – jf. Benthams ønske om at “se uden selv at blive set” – men at blive set, et forhold, som den udbredte brug af webcam-hjemmesider, hvor man kan følge med i alt, hvad en person foretager sig, vidner om. Žižek citeres (s. 120) for følgende: “I dag opstår angst ved udsigten til *ikke* hele tiden at være blottet for den Andens blik, i en grad så individet har brug for kameraets blik som en ontologisk garant for hans eller hendes eksistens. ... Jeg er set, altså lever jeg.” Hvis det primære altså snarere er at blive set og ikke at se, kan man tale om en art antipanoptisk princip, og Sharma introducerer da også termen ‘antipanoptikon’ og skriver:

”Fangevogteren var i Abu Ghraib ikke en uset personage, der kunne se alt fra et centralt overvågningsrum, som han var det i Benthams panoptikon, men tværtimod en aktiv deltager i en afstraffelsesform med nogle helt andre blikstrukturer. Samtidig kan man hæfte sig ved, at ikke mindst selve distributionen af fotografierne var antipanoptisk. For rundsendelserne til soldaterkammerater, familie og venner vendte effektivt panoptikonets grundidé på hovedet: Med den brede distribution var det ikke længere de få, der så på de mange, men de mange som så på de få. I forhold til Foucaults straftehistorie kan man altså med Abu Ghraib-fotografierne tale om en teatralitetens genkomst [hvor der hentydes til, at man før de moderne fængselsers opståen omkring år 1800 havde en straffepraktis, hvor lovbrudere typisk blev idømt en spektakulær pinestraf, der blev iscenesat som et offentligt skue” o.a.] (s. 125).

Et andet iøjnefaldende eksempel på en i denne forstand antipanoptisk praksis er brugen i USA af *shaming penalties*, hvor for eksempel folk, der er dømt for spirituskørsel, skal sætte mærkater på deres bil, hvor det fremgår, at de har kørt bil i påvirket tilstand, og er man blevet dømt for tyveri, kan en dommer bestemme, at tyven skal bære en trøje med påskriften “Jeg er på prøveløsladelse fra min dom for tyveri”.

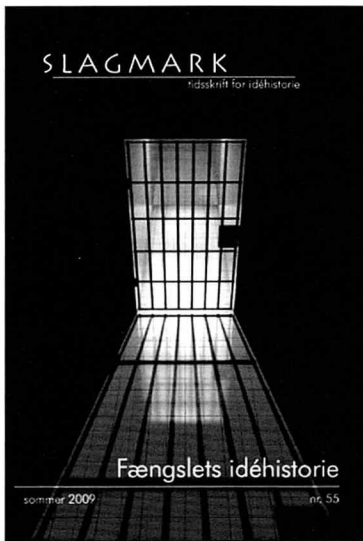
Sharma nævner også, at en mand, der havde urineret på åben gade, som straf skulle skrubbe gaden ren med en tandbørste. Synet er her stadig allestedsnærværende, blot flyttet fra fængslet ud i samfundet, og har ændret struktur fra en person, der ser de mange, til de mange, der ser den enkelte (det hele i en struktur, hvor det i et vist omfang er den almindelige amerikanske borger, der qua sit blik på den domfældte er den straffende instans).

Til sidst i kapitlet er vi også en tur over Judith Butler, der også peger på behovet for en opdatering af Foucault (der ser fængsling som en subjektiverende handling, der skaber disciplinerede individer), idet fængslets moderne karakter af undtagelse og eksklusion snarere virker desubjektiverende. Et lovløst fængsel som Guantanamo-lejren virker qua dets annullering af de evigt tilbageholdtes rettighe-der netop som desubjektiverende. (Fotografierne fra Guantanamo, hvor de indsatte knæler på række, lænkede og med håndjern, med masker for munden og med sorte øjenmasker, viser, hvordan fangerne også visuelt fremstilles som umennesker uden ansigt).

Herefter følger kapitlet ‘Det dyriske menneske’, bl.a. med en meget kompleks og svært tilgængelig analyse af Matthew Barneys film *Cremaster 2* om den historiske person Gary Gilmores fødsel, forbrydelse og henrettelse. I det sidste kapitel, ‘Fængslet indeni’, analyseres bl.a. Jonathan Franzens store roman *Korrektioner* (1999), hvor Sharma ved at lede efter fængselsmotiver når frem til, at hos Franzzen “er selve samfundets hjertekule, familielivet, ramt af det korrektionsprincip, der i romanen gennemtrænger hele det amerikanske samfund, og hvis sindbillede er fængslet” (s. 191). Samfundet er her et stort korrektionsmaskineri, der følgelig både omfatter livet inden for og uden for fængselsmurene og trænger helt ind i det private livs kerne, hjemmet.

Visse steder i bogen skal man, hvis man ikke er kunstteoretisk skolet, holde tungen lige i munden under Sharmas analyser, men generelt er der tale om en meget vel-skrevet bog. Den være hermed stærkt anbefalet!

SLAGMARK 55

Slagmark – tidsskrift for idéhistorie, 55

(red. Henrik Borup Nielsen & Frans Beck Lassen),
Århus 2009, 207 sider,
140 kr. i løssalg

En tredje udgivelse om fængsler skal også nævnes her til sidst. *Slagmark 55, Fængslets idéhistorie* fra sommeren 2009 rummer seks artikler til belysning af fængslets idéhistorie – fra menneskelaboratorium i begyndelsen af det 19. århundrede til masseindespærring i nutiden. Fremhæves kan et interview med Michel Foucault fra 1983, hvor Foucault ser tilbage på *Overvågning og straf* fra 1975. I dette interview introducerer han begrebet 'strategisk konfiguration', der synes at pege frem mod en ny forståelse af fængsler som andet end blot disciplinerende. I en opfølgende artikel interviewer Henrik Borup Nielsen Foucault-kenderen Jens Erik Kristensen om dette mindre brud hos Foucault. Som artiklens titel 'På udkig efter de nye strategiske konfigurationer: Fra disciplinære teknikker til kampen for frihed og sikkerhed' antyder, peges der – ligesom i Sharmas bog – på, at især den amerikanske masseindespærring og moderne kriminalitetsbekæmpelse har nødvendiggjort et nyt syn på fængslet, idet vi måske ikke længere lever i primært et disciplinært samfund, men snarere i et postdisciplinært kontrol- og sikkerhedssamfund, hvorfor formålet med at straffe ikke længere er at disciplinere, men at ekskludere og kontrollere i sikkerhedens navn.

Herudover kan man læse en artikel af Devika Sharma, et opkog af centrale tanker i *Amerikanske fængselsbilleder*, Espen Schaannings 'Fængselslaboratoriet', Martina HENZES videnskabshistoriske 'Fængslende videnskab: Den transnationale Gefängniskunde i det 19. århundrede' og Peter Scharff Schmidts fine artikel 'Frihedsstraf og indespærring', der adskiller sig fra de fleste andre artiklers primært tilbageskuende og beskrivende tilgang ved at komme med et normativt bud på moderne fængselspraksis. Scharff Schmidt konkluderer, at eftersom fængslet i sit væsen let fører til dehumanisering og overgreb, må en god fængselspraksis i vidt omfang tage udgangspunkt i den fængslede menneskerettigheder.

Uden for temaet rummer nummeret også Mikkell Thorups introduktion til og oversættelse af den hysterisk underholdende, men i sit væsen skræmmende og voldsforherligende artikel 'Mord og frihed' (1853), der på mange måder indvarsler den moderne terrorisme med sit begreb om et angreb på systemet, der går videre end blot mordet på en tyrant.

Joachim Wrang er cand. mag. i filosofi og arbejder som oversætter af primært faglitteratur. Han har skrevet bogen "Cellen og øjet – om overvågning, forbrydelse og straf", Klim, 2000.